

# Variantiniai statybos liaudies terminai *Lietuvių kalbos žodyne*

ROBERTAS STUNŽINAS

*Lietuvių kalbos institutas*

**V**ariantiškumas – kalbos ypatybė, susijusi su kalbinio vieneto vientisumo nepažeidžiančiu turinio ir formos vienetų izomorfinės atitikties nukrypimu (Сложеникина 2005: 8). Tai kalbos gebėjimas sukurti to paties kalbinio vieneto atmainų įvairiuose kalbos lygmenyse (fonetikos (ir rašybos), akcentologijos, gramatikos, leksikos) (КРысР 2003: 104). Istoriniu požiūriu variantiškumas yra kalbos raidos, skirtingų kalbos sričių (tarminės, šnekamosios, profesinės kalbos ir kt.) sąlyčių ir įvairių vidinių sisteminių veiksmų padarinys (КРысР 2003: 104). Varijavimas ypač būdingas ir ilgą laiką besiformavusiai, skirtingose Lietuvos vietose vartotai ir įvairių kalbos veiksmų paveiktai liaudies terminijai.

Šiame straipsnyje nagrinėjama *Lietuvių kalbos žodyno* (LKŽ<sub>6</sub> 2005) statybos liaudies terminija, t. y. specialius statybos vaizdinius ar sampratas įvardijantys gyvosios kalbos žodžiai. Viena pagrindinių liaudies terminų skiriamųjų ypatybių yra tai, kad, skirtingai nei mokslo, liaudies terminai įvardija ne kartu su mokslu atsiradusias specialiąsias sąvokas, o specialius vaizdinius ar sampratas (plg. Гринев 1993: 48), liaudies terminiją nuo mokslo terminijos skiria mažesnis reikšmių ir vartojimo griežtumas (Klimavičius 1996: 6). Straipsnio tikslas – išsiaiškinti vyraujančius statybos liaudies terminų varijavimo atvejus ir parodyti varijavimo įvairovę. Remiantis *Dabartinės lietuvių kalbos žodynu* (DŽ<sub>6</sub> 2006) nustatomas liaudies terminų santykis su normine kalba. Šį kartą apsiribojama formaliuoju struktūriniu terminų varijavimo tipu ir daugiausia dėmesio skiriama mažiausiai besiskiriantiems terminams. Šiame straipsnyje nekalbama apie statybos liaudies terminų varijavimo priežastis, tai bus tolesnių autoriaus tyrinėjimų objektas. Iš viso analizuojama beveik 400 terminų varijavimo atvejų.

Kaip jau minėta, visi straipsnyje analizuojami terminų varijavimo atvejai priskirtini prie formaliojo struktūrinio terminų varijavimo. Šiuo varijavimu laikomi tie atvejai, kai varijuojančios kalbinės priemonės nenurodo denota-

to požymių skirtybių. Formalusis struktūrinis variavimas neišsina už terminų vientisumo ribų ir nesukelia termino semantinių kaitų, t. y. nesusijęs su kokiomis nors prasminėmis termino turinio skirtybėmis (Татаринов 2006: 173). Šio tipo variantai apibūžtini kaip formaliosios, tą pačią funkciją atliekančios, reguliarių garsinės sandaros skirtybių turinčios tų pačių kalbinių vienetų atmainos (plg. КРысР 2003: 107).

Surinktos medžiagos tyrimas leidžia skirti dvi dideles variantų grupes – kirčiavimo ir fonetinius variantus (sudaro beveik du trečdalius visų variantų) ir morfologijos variantus. Šios dvi variantų grupės dar skirstomos į smulkesnes grupes.

#### KIRČIAVIMO IR FONETINIAI VARIANTAI

Kirčiavimo ir fonetinių variantų grupėje vyrauja kirčiavimo variantai, sudarantys daugiau nei du trečdalius šio tipo variantų. Kirčiavimo variantų grupėje vyrauja skirtingos kirčio vietos variantai, sudarantys beveik tris ketvirtadalius visų kirčiavimo variantų.

**Skirtingos kirčio vietos variantų** grupėje vyrauja variantiniai pastovaus ir nepastovaus kirčio paradigmų terminai, gerokai retesni yra variantiniai tik nepastovaus arba tik pastovaus kirčio paradigmų terminai. Pagal kirčiavimo paradigmas vyrauja I ir III, I ir II kirčiuočių variantai.

**I ir III kirčiuotės variantų** grupelėje vyrauja variantų eilutės su pagrindiniais norminiais I kirčiuotės terminais, pvz.: *dúonkepís* (1) Smn<sup>1</sup>, Šk – *duonkepýs* (3<sup>a</sup>) Užv; *gárvilká* (1) Vvr – *garvilkà* (3<sup>b</sup>) Kv, Rt, Šv; *grebéstas* (1) Brž, Jnš, Pn, Rk, Ukm, Krk, Klm, Upn, Dl – *grebéstas* (3) Švnč, Kš, Vžns, Mlt, Ds; *klétis* (1) Tv – *klétis* (3) An, Užp; *lópeta* (1) Paj, Dr, Vdn – *lopetà* (3<sup>a</sup>) Ds, Kv, Mrs, Mšk; *málkinė* (1) Alk, Trg, Sb, Mrk – *malkinė* (3<sup>a</sup>) Jrb; *máukna* „stora medžio žievė“ (1) Sr, Kv – *mauknà* (3) Ss; *palángė* (1) Ūd, Mrj, Nmč, Sdk – *pālangė* (1) Brs – *palangė* (3<sup>b</sup>) Dv; *pāpamatis* (1) Škn – *papamatýs* (3<sup>4b</sup>) Als, Šts; *papriéždis* (1) Ds, An – *paprieždýs* (3<sup>b</sup>) Skdt; *priésienis* (1) Šln, Žg – *priesienýs* (3<sup>a</sup>) Švnč, Slk; *priésvirnis* (1) Šlv, Ktk, Pb, Nmč – *priesvirnýs* (3<sup>a</sup>) Ukm; *sáspara* (1) Rs, Vlk, Ad, Šmn, Vlkš, Kkl – *sąsparà* (3<sup>a</sup>) Vl, Grš, Grl, Pkn, Kp, Alz, Dgl, Lnt, Rtn, Žl, Klt, Trgn; *stóginė* (1) LKA I 57, Krt – *stoginė* (3<sup>a</sup>) LKA I 57, Kv, Krtn, Ms, Lnk, Plng, Gršl, Lkž; *šėberkštis* (1) K.Būg (Skp), Kp, Adm, Krs – *šeberkštis* (3<sup>b</sup>) Dkk, Kp, Šmn, Paj, Dg, Krs, Dj; *tařpangis* (1) Rs – *tarpangýs* (3<sup>b</sup>) Varn, Šl; *ùžkaboris*

<sup>1</sup> Straipsnyje vartojamos *Lietuvių kalbos žodyno* santrumpos.

(1) Plk – *užkaborỹs* (3<sup>4b</sup>) Graž; *veránda* (1) LKA I 40, Sd, Dv – *verandà* (3<sup>b</sup>) LKA I 40 (Sg).

Gerokai mažiau yra variantų eilučių su pagrindiniais norminiais III kirčiuotės terminais, pvz.: *lenkenà* (3<sup>b</sup>) Slk, Grv, Tvr, Kp, Dglš, (3<sup>a</sup>) Dsn – *leñkena* (1) Vs; *rentinỹs* (3<sup>b</sup>) Vdk, Kv, Dkš, Plv – *reñtinis* (1) Grz; *stogdengỹs* (3<sup>a</sup>) Vb, Skrb, Mšk, Krš, Skr – *stógdengis* (1) Tlž, Krž, Paį, Srv, Ėr.

Variantų eilutes su nenorminiais nariais sudaro dabartinės kalbos žodžių variantai, pvz.: *āpušė* (1) Rm, Vkš, Kv, Kp – *apušė* (3<sup>b</sup>) Grv, Mrk – *ēpušė* (1) DŽ<sub>6</sub>; *pakréigė* (1) Smn, Gž – *pakreigė* (3<sup>b</sup>) J.Jabl (Mrj), Stk – *pakráigė* (1) DŽ<sub>6</sub>; *palángis* (1) Prk – *palangỹs* (3<sup>b</sup>) Mrj – *palángė* (1) DŽ<sub>6</sub>; *pamúras* (1) – *pāmúras* (3<sup>b</sup>) Jsv, Krk – *pamúre* (1) DŽ<sub>6</sub>; *papriėzedė* (1) Vdn, Trgn – *papriežedė* (3<sup>a</sup>) Mlt – *papriėždis* (1) DŽ<sub>6</sub>; *papriėžedis* (1) – *papriežedỹs* (3<sup>a</sup>) Msn – *papriėždis* (1) DŽ<sub>6</sub>; *pāražė* „šiaudinio stogo apatinė dalis“ (1) Šts, Grž – *paražė* (3<sup>b</sup>) Erž – *pāražės* (3<sup>b</sup>) DŽ<sub>6</sub>; *priėmenis* (1) Všk – *priemenỹs* (3<sup>a</sup>) Šmk, Btrm – *priemenė* (3<sup>a</sup>) DŽ<sub>6</sub>; *priėpirtė* (1) Sk, Pš, Sn – *priepirtė* (3<sup>a</sup>) Vlk, Žal, Alk – *priėpirtis* (1) DŽ<sub>6</sub>, arba dabartinėje kalboje nevartojami terminai, pvz.: *plytmetỹs* „kas daro (žalias) plytas“ (3<sup>b</sup>) Škn – *plytmetis* (1) Trk; *priėvijà* (3<sup>a</sup>) Lkm – *priėvija* (1) Ml, Plš; *sąkertinis* (1) Jz – *sąkertinỹs* (3<sup>4a</sup>) Dglš; *slógstis* „kartelės, prilaikančios stogo kraigą“ (1) Rmš, Ūd – *slogstis* (3) Krok.

Didelę I ir III kirčiuotės variantų dalį sudaro svetimybės, pvz.: *ākselis* (vok. *Häcksel*) (1) – *akselỹs* (3<sup>b</sup>) Gs, Nm, Skr, Kl; *gévelis* (vok. tarm. *Gevel*) „dvi sukaltos kartelės, kurios žargdinamos ant kraiko, kad vėjas nedraskytų“ (1) – *gėvelỹs* (3<sup>a</sup>) Ldvn, Rdm; *gévelis* (vok. tarm. *Gevel*) „statusis stogo galas, skliautai“ (1) – *gėvelỹs* (3<sup>a</sup>) Up; *kakalỹs* (vok. *Kachel*) „krosnis“ (3<sup>b</sup>) Šlu, Skdv, LnkV, VlkV – *kākalis* (1) Br, *kàkalis* (1) Prn; *kiaunorė* (vok. *Keller*) „namelis bulvėms pilti“ (3<sup>a</sup>) Šn – *kiaunóre* (1) KlP; *klēmeris* (vok. *Klammer*) „geležinė sankaba“ (1) – *klemerys* (3<sup>b</sup>) Erž, Vdk, Šll; *skiñdelis* (vok. *Schindel*) „malksna“ (1) Adm, Gr, Grž, Vb – *skindelỹs* (3<sup>b</sup>) Skp; *stalažiai* (vok. tarm. *stallāsche*) (3<sup>b</sup>) Jnš – *stàlažiai* (1) Škn; *steñderis* (vok. tarm. *ständer*) „stulpas“ (1) Vn, Krž – *stenderỹs* (3<sup>b</sup>) Rsn; *špýkėrė* (vok. *Speicher*) „svirnas“ (1) LKA I 47 (Rsn, Plšk) – *špykėrė* (3<sup>a</sup>) LKA I 47 (Vlkš, Pgg), Vrb, Nm, Mrj; *šteñderis* (vok. tarm. *ständer*) (1) Brs – *štenderỹs* (3<sup>b</sup>) Pgg, Dr, Brs, Ms; *žiogspirai* (vok. *Sägespäne*) „pjuvenos, drožlės“ (3<sup>a</sup>) Lk, Pln – *žiógspirai* (1) Ggr, Ms.

Keletą eilučių sudaro nevarotini hibridai, pvz.: *papriėpečkė* (brus. *прыпечак*) „vieta po pripečka, pakrosnė, paprieždis“ (1) Vdš, Klt – *papripečkė* (3<sup>b</sup>) Sn, Tvr, Ad; *skeřsbalkis* „skerssijė“ (1) LKA I 130 (Sg) – *skersbalkỹs* (3<sup>b</sup>) Akm;

*užkaklis* „vieta tarp sienos ir krosnies, užkrosnis“ (1) Šts, Up – *užkaklỹs* (3<sup>b</sup>) Šts; *užpečkis* „vieta už krosnies, užkrosnis“ (1) DūnŽ – *užpečkỹs* (3<sup>b</sup>) Upt, Btg, Trk.

**I ir II kirčiuotės variantų** grupelėje vyrauja eilutės su pagrindiniais I kirčiuotės terminais. Normos atžvilgiu matyti, kad po lygiai yra variantų eilučių su norminiais II ir su norminiais I kirčiuotės terminais, pvz.: *statinis* (2) Alz, Užp, Vb, Skrb – *stātinis* (1) Paj, Kp, Upn, Pkn, Ndz, Onš; *šungalvis* „išsikišę dviejų sunertų rąstų galai trobesio sąsparoje“ (2) Erž – *šūngalvis* (1) Slv, Jrb; *ublādė* „atskiras trobesys, kur yra duonkepė krosnis arba kur taisomas jovalas gyvuliams“ (2) Vvr, Knt, Pln – *ùbladė* (1) Slnt, Kl; *spālinė* (1) Šmn – *spālīnė* (2) Nč; *vištinė* (1) Klb II 19 (Lkm), Ob, Žl, Pc, Gs, Kp, Km – *vištīnė* (2) LKA I 52, Plšk. Rasta viena variantų eilutė su abiem norminiais terminais, pvz.: *alkierius* „kaimo gyvenamosios trobos kambarys“ (1) Krtn, Tv – *alkiērius* (2) Al, Mrj, Šlvn. Viena eilutė yra su norminiu I kirčiuotės terminu: *pastoginė* (1) Rm – *pastogīnė* (2) Ėr, Šd, Tv, Jn.

Keletą eilučių sudaro dabartinės kalbos žodžių variantai, pvz.: *grinčia* (2) Srd – *grīnčia* (1) Žsl, Bgs – *gryčia* (2) DŽ<sub>6</sub>; *šlyna* (1) LD 215 (Ds, Lkm, Klt), Jnšk, Grv, Rmš, Klvr, Šmk, Pls, Rš, Erž, Ktk, Krns – *šlynà* (2) Vlk, J.Jabl (Vlk) – *šlynas* (1) DŽ<sub>6</sub>.

Kitais atvejais eilutes sudaro dabartinėje kalboje nevartojami terminai, pvz.: *altarija* (1) Vvr, Pn – *altarijà* (2) Grg; *mūrinė* (1) An – *mūrīnė* (2) Jnš; *pāpavietis* „pastogė“ (1) Mrs – *papaviētis* (2) Dv, Vrn; *pariestinis* „palėpė“ (2) Vks, Trk, Mžk, Lž – *pāriestinis* (1) Vks; *pašėtra* „pašiūrė“ (1) Slv, Grdž – *pašētra* (2) Erž; *šiėninė* (1) LKA I 57 (Skrđ, Žal, Brb), Šil – *šiēninė* (2) LKA I 57 (Klp, Plšk, Alk), Glv, Prk, Nm, Pgg; *žardinis* (2) Vrn – *žārdinis* (1) Ds.

Nemažą I ir II kirčiuotės variantų dalį sudaro dabartinėje kalboje nevartotini terminai – svetimybės ir hibridai, pvz.: *dūršliokas* (l. *durszlak*) „įrankis skylei geležyje išmušti“ (1) Sn, *duřšliokas* (1) Kal – *durřliōkas* (2) Švn, Ds; *kaminyčia* (l. *kamienica*) „mūriniai namai“ (2) K.Būg (Grl) – *kaminýčia* (1) Ms, Slnt, Kv, Ds, Šln, Ar, Pkr, Krš, Dgl, Pc, Ds, Skp, Trgn; *lėda* (l. *lada*) „priešais rąstams kelti“ (2) Stk – *léda* (1) Alv, Nmn; *mōkolas* (brus. *махало*) „terpamasis įrankis, teptukas, teptukas“ (1) Nm, PnmA, Vžns, Dgl, Sb – *mokōlas* (2) Jnšk; *padameñtas* „pamatas, fundamentas“ (2) Skp, Vl, Sdb, Kp, Ppl – *pādamentas* (1) Paj; *pilavinos* (l. *piłowiny*) „pjuvenos, pjaulai“ (2) Vs – *pīlavinos* (1) Jnšk; *staliōrius* „stalius“ (2) Al, Jon, Upt – *stālīorius* (1) Tt, Vdk; *stonià* (brus. *стайня*) „arklidė“ (2) Šlčn, (4) Plv, Užg, Slm, Ktk, PnmR, Ut – *stónia* (1) LKA I 266, K.Būg (Ds); *stampōlis* (vok.

*Stemmpfahl*) „tilto polis“ (2) Dbč, Vlk, Ds – *štam̃polis* (1) Sdk; *teslýčia* (l. *cieślica*) „tašomasis kirvis“ (1) KzR – *teslyčia* (2) LKA I 89 (Pjv); *zomātas* „kuolų tvora“ (2) Akm, Sd, Rdn – *zómatas* (1) Nmn; *zoviēskas* „vyris“ (2) Grk, Grz, Mrj, Sn, Všk – *zōvieskas* (1) Slnt;

*akmenyčia* (2) Pls, Plš – *akmenýčia* (1) Klvr; *mūrliotinis* (l. *murlat*) (1) Lk – *mūrliotinis* (2) Pvn; *torpinė* „pašiūrė, kur kraunamos malkos ir durpės“ (2) Lkv – *tòrpinė* (1) Antz.

**I, II ir III kirčiuotės** terminų **trinarių eilučių** grupėje dažnesnės variantų eilutės su pagrindiniais norminiais I kirčiuotės terminais, pvz.: *priešinė* „patalpa kam pasidėti, kamara“ (1) Pl, Lš – *priešinē* (3<sup>a</sup>) Gdl – *priešinē* (2) Ūd; *priešinē* „priemenė, prieškambaris“ (1) Pl, Lš, Krok – *priešinē* (3<sup>a</sup>) Gdl, Vv – *priešinē* (2) Ūd.

Rasta viena eilutė su pagrindiniu 3<sup>b</sup> kirčiuotės terminu: *plūktuvė* (3<sup>b</sup>) Krš, Gdž, Jnš, Šd – *plūktivė* (2) Brž – *plūktuvė* (1) Jnšk, Škn, Šd, Žml.

Variantų eilutę su nenorminiais terminais sudaro dabartinės kalbos žodžių variantų eilutė, pvz.: *garalaidė* (2) Ps, Rm, Klov, Sdb – *gāralaidė* (1) Ds, Slm – *garalaidē* (3<sup>4b</sup>) Kp – *gārlaidė* (1) DŽ<sub>6</sub>.

**I ir IV kirčiuotės variantų** grupelėje vyrauja variantų eilutės su pagrindiniais I kirčiuotės terminais. Kelios eilutės yra su pagrindiniais norminiais I kirčiuotės terminais, pvz.: *čėrpė* (1) Brb, Vdn – *čerpē* (4) Ds, Lkš; *kimša* „stogo, lubų ar sienos skylė, pro kurią kemša šieną ar šiaudus ant tvarto“ (1) Lkš, Gs – *kimšà* (4) Gs, Grš.

Keletas variantų eilučių yra su nepagrindiniais norminiais III ar IV kirčiuotės terminais, pvz.: *skārda* (1) DūnŽ, Slnt, Krš, Šv, Pls – *skardà* (4) Jš; *varža* (1) Rg, Škn, Varn, Pc – *varžà* (3) Slm, (4) Sdk.

Vieną eilutę sudaro nenorminiai terminai. Tai yra dabartinės kalbos žodžio variantai: *pantà* „skersinis, jungiantis trobesio sparus, gegnės“ (4) Vks, Lc – *pánta* (1) Mžk – *pántas* (1) DŽ<sub>6</sub>.

Pusę šios grupelės sudaro eilutės su svetimybėmis, pvz.: *blėka* (vok. *Blech*, brus. *бляха*, l. *blacha*) „skarda“ (1) Slnt, Gršl, Grg, Yl – *blėkà* (2) Kp, Užp; *grėda* (rus. *гряда*, lat. *grēds*) „senovės pirkios viena iš karčių viduj aplink sienas medžiui ar kitkam džiovinti“ (1) Rdm, Vs, Lš – *grėdà* (2) Ds, Jnš, (4) Švnč, Dglš, Tvr, Trgn; *liūdė* (vok. ž. *lode*) „svambalas“ (1) Kv, Bržr, Šk – *liūdē* (4) Skr; *stainià* (brus. *стайня*) „arklių tvartas, arklidė“ (4) LKA I 51 (Žml, Škn, Rz, Klov, Krs, Pc, Čk, Krk, Trs, Vdš, Lb), Mžš, Pkr, Rd, Kp, Antš – *stáinia* (1) LKA I 51 (Rš, Pb), Trak; *šiopa* (l. *szopa*) „pašiūrė, stoginė“ (1) BM 69 (Žb) – *šiopà* (4) KzR; *voṗnà* „kalkės“ (2) Pns, Žl, (4) Alv, Ds, Kp – *vóṗna* (1) DrskŽ, Srj.

Nepastovaus kirčio paradigmų terminų variavimo atvejų aptikta keturis kartus mažiau. **II ir III kirčiuotės variantų** grupelėje eilučių su pagrindiniais norminiais ir visais nenorminiais nariais yra beveik po lygiai, pvz.: *padañgtė* „pastogė“ (2) Km, Ut, DŽ<sub>6</sub> – *padangtė* (3<sup>b</sup>) Ad; *priemenė* (3<sup>a</sup>) Ldk, Ign, Plš, Vl, Mrj, Brš, Ktk, Mšg, DŽ<sub>6</sub> – *priemėnė* (2) Jž; *stavarỹs* (3<sup>b</sup>) Mrc, Krok, Rud, Drsk, DŽ<sub>6</sub> – *stavāris* (2) Trgn, Sdk, Mlt, Krd, Lkm;

*padangštė* (3<sup>b</sup>) Trgn – *padañgstė* (2) Ktk – *padañgtė* (2) DŽ<sub>6</sub>; *papaviētis* (2) Dv – *papavietỹs* (3<sup>4b</sup>) Nč, Rod, Vrn; *triobėsỹs* (3<sup>a</sup>) Rmš – *triobėsis* (2) Grnk, Šk – *trobėsỹs* (3<sup>a</sup>) DŽ<sub>6</sub>; *pagrėdai* (hibr.) (2) Vrb, Mrj – *pagrėdai* (3<sup>b</sup>) Klvr.

**II ir IV kirčiuotės variantų** grupelėje vyrauja variantų eilutės su pagrindiniais norminiais II kirčiuotės terminais, beveik perpus mažiau yra terminų su pagrindiniais norminiais IV kirčiuotės terminais, pvz.: *alksnis* (2) Krtn – *alksnỹs* (4) K.Būg (Dv, Lz); *kōklis* (2) – *koklỹs* (4) Up; *kūlis* (2) Prk – *kūlỹs* (4) Pp, Krkl, Lž; *kūtė* (2) Slnt – *kūtė* (4) Pp, Krš; *mūris* (2) Dr – *mūrỹs* (4) Šv, KlvrŽ; *žiōgris* (2) Jn (Kv) – *žiogrỹs* (4) Eig;

*kaplỹs* (4) Užv – *kāplis* (2) Pln; *baslỹs* (4) Nj, Jnšk – *bāslis* (2) Krč; *kūlē* (4) Ds, Nmn, Ds, Ll – *kūlē* (2) Tl; *spyrỹs* (4) LKA I 97 (Pnm, Šmn, Alvt), LKA I 131 (Gd) – *spỹris* (2) DūnŽ, LKA I 131 (Pnm, Šlv, Vlkj), Škn.

Nemažą dalį sudaro variantų eilutės su nenorminiais nariais, pvz.: *spyriūs* (4) Krns, Rs, Dkš – *spỹrius* (2) Up – *spyrỹs* (4) DŽ<sub>6</sub>; *trakniai* (4) Sv, Ldk, Upn, Gdl, Ėr, Upt, Kvr, Vb, Grž – *trākniai* (2) DrskŽ – *trāknys* (4) DŽ<sub>6</sub>; *antė* (4) Kp, Antš – *añtė* (2) Klp – *añtis* DŽ<sub>6</sub>; *damblis* (2) Btr – *damblỹs* (4) Rmš – *demblys* (4) DŽ<sub>6</sub>; *strikuōliai* (2) Mrk – *strikuoliai* (4) Lzd; *stūrỹs* (4) Kvt, Ob – *stūris* (2) Rk.

Nemažą grupelės dalį sudaro svetimybų variantų eilutės, pvz.: *stainė* (brus. *стайня*) „arklių tvartas“ (2) LKA I 51 (Up), Škt, Krš, Lk, Grd, Tt, Vdk – *stainė* (4) LKA I 51 (Pc), Bsg; *šiubaĩ* (brus. *шыба*) „lango rėmai“ (4) Šn, Ldvn, Rmš, Kt, KzR – *šiūbai* (2) Ser, Skrd; *švēlius* (vok. *Schwelle*) „sienojas, rąstas“ (2) Sn, Ūd, Ldvn, Dkš, Pns – *švelius* (4) Lp; *švelỹs* „sienojas, rąstas“ (4) Brš, Lkš, Jrb – *švēlis* (2) Pgg; *šveliai* (vok. *Schwelle*) „apatinis pastato vainikas“ (4) LKA I 36 (Lkš, Snt, Br), Lkč, Čb, Skr – *švēliai* (2) Ūd; *švelỹs* (vok. *Schwelle*) „pastato stulpas“ (4) Pg – *švēlis* (2) Dj.

Tik pastovaus kirčio paradigmų terminų variavimo atvejai yra palyginti reti. **I kirčiuotės variantų** grupelę sudaro dabartinėje kalboje nevartojami terminai, pvz.: *antrāmedis* (1) Vj – *añtramedis* (1) Ds; *ātbraila* „atpjautas gabalas“ (1) Slnt – *atbrāila* (1) Rdm; *paklētė* (1) Gl, Ds – *pāklētė* (1) Slnt, Šts. Keletą eilučių sudaro nevartotini hibridai, pvz.: *pabālkė* (1) Grš – *pābalkė*

(1) Vrn; *vištinyčia* (1) LKA I 52, Vgr, Prk, Rsn, Pnd, Klp – *vištinyčia* (1) Grš, Plv, Mrj, Jz, Rk Vdšk, Rgv.

**Tos pačios kirčio vietos priegaidžių** variantai sudaro palyginti nedidelę kirčiavimo variantų dalį. Šioje grupėje vyrauja variantų eilutės su pagrindiniais terminais, turinčiais tos pačios kirčio vietos tvirtagalę priegaidę.

Normos atžvilgiu matyti, kad didesnė variantų eilučių dalis yra su pagrindiniais norminiais terminais, pvz.: *añtpamatis* (1) Skr – *ántpamatis* (1) Šll, Up; *pakriaūtė* „lubos kibirkštims sulaikyti“ (2) Dov, Slnt, Grg – *pakriáutė* (1) Als, Kin; *pastógė* (1) Nm, Jnš – *pastōgė* (2) Grš, Gs; *pjaūlas* (4) Mrk – *pjáulas* (3) Vlkv, Kp; *smaĩgas* (4) Pžrl – *smáigas* (3) Ak, Mrs, Skr; *šebėrkštis* (1) Nj – *šebeřkštis* (2) Pbr; *žiřgės* „dvi surištos kartys rąstui, aukštam stulpui pastatyti“ (2) Ms – *žirgės* (1) Nmn; *žvyras* (2) Kl, (4) Varn, Krž – *žvóras* (3) Škt.

Viena variantų eilutė yra su nepagrindiniu norminiu terminu: *trìsienis* (1) LKA I 57 (Btrm), Ig, Skd – *trisiēnis* (2) LKA I 57, Ms, Plng, Kl – *trisiēnis* (1) LKA I 57 (Ndž, Eiš, Azr), Rtn, Slm, Sn, Žrm, Nmį.

Kitais atvejais variantų eilutes sudaro dabartinės kalbos žodžių variantai ir nevartojami terminai, pvz.: *spañdas* „ramstis, paspara“ (4) Vlk – *spándas* (1) Lp – *spandà* (4) DŽ<sub>6</sub>; *stūmas* „durų skląstis“ (2) LKA I 40 – *stúmas* (1) K.Būg (Ds) – *stūmà* DŽ<sub>6</sub>; *gōnkas* (2) An, Ds – *gónkas* (1) Sml; *pakeláinis* (2) Al, Alv – *pakeláinis* (1) Lš, Mrs, Al – *pakelainỹs* (3<sup>4b</sup>) Smn, Krok; *pařgaktis* (1) Šts – *párgaktys* (3<sup>b</sup>) Šts, Štk.

Nemažą dalį sudaro svetimybių variantų eilutės, pvz.: *kartōkas* (l. *tartak*) „lentpjūvė“ (2) Pgr, Up, Lž – *kartōkas* (1) Sk; *staĩdas* (vok. tarm. *stall*) „tvartas“ (2) Alvt, Slv, Vn, Rt, Bt, Kv, Varn, Užv, Trk, Žr, Prk, LKA I 50 (Trg) – *stáldas* (1) LKA I 50 (Lkv, Šlu, Pgg); *staĩdis* (vok. tarm. *stall*) „tvartas“ (2) LKA I 50, Tl, Kltn, Kv, Rsn – *stáldis* (1) LKA I 50 (Dov, Nd); *staleřnė* „staliaus dirbtuvė“ (2) Jon, Grdž, Žml, Lkv, Plt – *stalėrnė* (1) Pšl, Vks; *tartōkas* (l. *tartak*) „lentpjūvė“ (2) Dr, End, Slnt, Rs, Žg, Šmk, Skr, Lkč, Kdl, Lel, Ds, Jdr, Azr – *tartōkas* (1) Rtr – *tařtokas* (3<sup>b</sup>) Smn, Btrm; *treñpelis* (nlt. ?) „stogo paaukštinimas ant stulpelių“ (1) Šlu, Prk, Brs, Lž, Krp, Trg – *trėmpelis* (1) Up, Lkv; *viñkelis* (vok. *Winkel*) „kampainis“ (1) Kv – *vìnkelis* (1) Antz, Akm, Dkk, Šd.

Gerokai mažesnę dalį tos pačios kirčio vietos priegaidžių variantų grupelėje sudaro variantų eilutės su pagrindiniais tvirtapradę priegaidę turinčiais terminais. Didžioji eilučių dalis yra su pagrindiniais norminiais terminais, pvz.: *čėrpė* (1) Brb, Vdn – *čeřpė* (2) Rs, Kt, Rdm, Lp, Lel, Šln, Dks; *námpusė*

(1) Šl, Pkr, Rm – *naĩpusė* (1) Žg, Sk – *nampusė* (3<sup>b</sup>) Škn; *pėrmetė* „skersinė ką nors jungianti sija“ (1) Rš – *pėrmetė* (1) Ėr; *rántas* (1) Dv, Šl – *raĩntas* (2) Jnš; *rėmai* (1) Žln – *rėmai* (2) LKT 81 (Bdr); *stódainis* „lentelė ar kuoliukas statinei tvorai tverti“ (1) Lž, Lc – *stódainis* (1) LKA I 60 (Lž); *tĩnkas* (1) Pst, Kp – *tiĩnkas* (4) Pv, Gs; *žnỹplės* (1) Kv, Vvr, Snt, Pln – *žnỹplės* (4) Rdš.

Keletą eilučių sudaro dabartinėje kalboje nevartojami terminai, pvz.: *palũndai* „kluono šalinės lubos“ (1) Lp, Vs, Pns, Sn – *paluĩndai* (2) Šn; *sienólis* „sienojas“ (1) Tvr – *sienólis* (2) Dsn, Lz.

Nemažą dalį sudaro eilutės su svetimybėmis ir nevartotinais hibridais, pvz.: *báلكis* (vok. *Balken*) „sija, storas rąstas“ (1) Krč, Gs – *baĩkis* (2) Pp, Kv, Grg; *dĩršliokas* (l. *durszłak*) „įrankis skylei geležyje išmušti“ (1) Sn – *duĩršliokas* (1) Kal; *kántas* (l. *kant*) „briauna“ (1) Nmn, Lš – *kaĩntas* (2) Ds; *liúkas* (vok. *Lücke*) „tvarto stogo anga pašarui krauti“ (1) Alk – *liũkas* (2, 4) Brt, Mrj; *mũrlotas* (l. *murlat*) „sienojų vainikas ant mūrinio pastato sienų gegnėms sudėti“ (1) Nm, Smn, Kp – *muĩrlotas* (1) Kč; *pėčiũrkė* (l. *pieczurka*) „įdubimas, skylė krosnies šone ar kaktoje smulkiems daiktams pasidėti“ (1) Lp, KzR – *pėčiũrkė* (2) Plv, Mrj, Dkš; *sklepėinė* (brus. *скляпенне*, l. *sklepienie*) „išlenktas skliautas (ppr. krosnies)“ (1) LKA I 43 (Al, Dv, Btr, Kpč) – *sklepėinė* (2) LKA I 43 (Eiš), Dv; *káلكpėčius* (hibr.) „kalkėms degti krosnis“ (1) Skr – *kaĩkpečius* (1) Pgr; *trámbalkis* (hibr.) „skersinė pagrindinė sija“ (1) Btg, Sml – *traĩmbalkis* (1) Skr, Šlv, Vdk, Erž; *virálnė* (hibr.) „atskiras virtuvės pastatas“ (1) Trs – *viraĩlnė* (2) Šd.

**Fonetiniai variantai.** Fonetinių variantų yra triskart mažiau nei kirčiavimo variantų. Fonetinių variantų grupę sudaro terminai, turintys šaknies ar afiksų fonetinių kiekybinių ir kokybinių skirtumų ar kitų fonetinių (balsių ar priebalsių įterpimo ar praleidimo) ypatybių.

**Variantai su kiekybinėmis balsių skirtybėmis.** Šią grupelę sudaro variantai su ilgųjų ir trumpųjų balsių ir šių balsių, sudarančių dvibalsius ir mišriuosius dvigarsius, skirtybėmis. Šioje grupelėje variantų eilutes dažniausiai sudaro bendrinės kalbos normas atitinkantys terminai ir variantai, turintys balsių ilginimo ypatybių, pvz.: *klĩjus* (2) Ut – *klỹjus* (2) J (Ds); *kũkis* „kūjis“ (2) Ndz, Mrk – *kũkis* Užg; *paužlỹs* „verdamojo kamino pabalubys“ (3<sup>b</sup>) Ms, Slnt, Trš, Ggr – *paũžlis* (1) Škn, KlvrŽ; *pjũvenos* (1) Plk, Grd – *pjũvenos* (1) Mrj; *tólius* „neperšlampamas dervuotas kartonas stogams dengti“ (2) Prn – *tólius* (2) Č; *triũšis* „paprastoji nendrė“ (2) Prk, Pgg, Smln, LKT 165 (Ktč), Rsn – *triũšis* (2) Prk; *užlaidinỹs* „užleista pastogė“

(3<sup>4b</sup>) Brb, Vlkj – ūžlaidinỹs (3<sup>4a</sup>) Š (Vrn); užlaidinis „užleista pastogė“ (2) – ūžlaidinis (1).

Nemažą dalį sudaro eilutės su svetimybėmis, pvz.: *balėsas* (l. *balas*, brus. *бaляc*) „statinis“ (2) Pšl, Pbr – *balėsas* (2) Grž; *brūsas* (l. *brus*, brus. *бpyc*) „raštagalys, keturkampis rąstas“ (2) Lkm – *brūsas* (2) Jž; *dilė* (vok. *tarm. dil, dille*) „stora lenta, grįstas“ (2) Škn, Rs – *dylė* (2) Rd; *kākalis* (vok. *Kachel*) „krosnis“ (1) Br, *kākalis* (1) Prn; *mūrliotas* (l. *murlat*) (1) Pln, Up, Tl, Tv – *muřliotas* (1) Brs, Kv, Mžk, Lž; *mūrlotas* (l. *murlat*) „sienojų vainikas ant mūrinio pastato sienų gegnėms sudėti, gegninis“ (1) Jnšk, Sn, Grž, Pns, (3<sup>a</sup>) Žal – *mūrlotas* (1) Nm, Kp, Pjv, *muřliotas* (1) Kč; *stōinia* (brus. *cтaйня*) „arklių tvartas“ (1) LKA I 266 – *stōinia* (1) LKA I 266, Alv, Vp; *tēblis* (l. *tebel*) „gražtas“ (2) Šln – *tēblis* (2) Rd, Grz, Sml; *tēblius* (l. *tebel*) (2) Rs, Šlv, Lkm, Krž – *tēblius* (2) Čk, Lp, Gdr, Krd, Sl, Kp, Kb; *tynas* (l. *ryn*, brus. *тын*) „statinys, žiogris, baslys, pagalys“ (4) LKA I 62 (JnšM), Dbč, (2) LKA I 62 (Eiš) – *tinas* (4) LKA I 62 (Dv), LKA I 63 (Pls); *zrūbas* „namo rentinys“ (2) LzŽ – *zrūbas* (2) Drsk, Pls.

**Variantai su kokybinėmis balsių skirtybėmis.** Šią grupelę sudaro variantai su balsių eilės ir pakilimo ir šių balsių, sudarančių dvibalsius ir mišriuosius dvigarsius, skirtybėmis. Pusę šios grupelės sudaro bendrinės kalbos normas atitinkantys terminai ir kokybinių balsių skirtybių turintys variantai, pvz.: *bamblỹs* „šiaudinio stogo kraštas, galas“ (4) Pg, Skrb, Slm, Klov, Kp, Rm, Vl – *bemblỹs* (4) Skp; *bamblỹs* „mažas šiaudų kūlelis, dedamas ant stogo kraigo arba iš galo, zimblys“ (4) Tt, Slm, Mrj, Ldnv – *bemblỹs* (4) Km; *gōntas* (2) Als, Škn – *guñtas* (2) Ukm, Trgn, Dgl; *kraĩgas* (4) Vlkv, Skdv – *kreĩgas* (4) Al, Vlk, Jz, Grl, Alv, Trak, Pkn, Mrj, Šn, Vs, Srj; *nāmas* (4) Grž, Pb, Mrk, Pn, Skr – *nūmas* (4) Slnt, Šv, Pvn, Pj, Kv, Krtn, Pln; *palėpė* (1) Mrj, Grš, Vv, Ldvn, Švn, Vrb, Dkš, Rz – *pelėpė* (1) Aps, Dglš, Ign, Ml; *pasterblỹs* „stogo dalis iki susidūrimo su pastato siena“ (3<sup>b</sup>) Šmn, Erž, Pg, Lel – *pastarblỹs* (3<sup>b</sup>) Šd, Kp, Anč; *rémai* (1) Žln, *rēmai* (2) LKT 81 (Bdr) – *rōmai* (2) Vkš, Sml, Krns, Ktk, LzP, Rmš, Srv, Žlb, Krš; *rēplės* (2) Prk, Als, Jnšk, Dov, Sg, Grš, Dv, Grv, Yl – *rāplės* (2) LD 165 (Pmp, Krs), Mžš, Rdn; *tarpūklėtis* (1) Kp, Slm – *terpūklėtis* (1) Pn, Ds, Trgn, Krs; *ūžkarpa* (1) Prk, Užv – *ūžkerpa* (1) Grg.

Didelę dalį sudaro svetimybų ir nevartotinių hibridų variantų eilutės, pvz.: *advėrija* (sl.) „durų stakta“ (1) Pšl, Rz, Ob, Mrs, Pg, Lš, Švn, Ėr – *edvėrija* (1) Čb, Krč; *bālkis* (vok. *Balken*) „sija, storas rąstas“ (1) Krč, Gs, *bałkis* (2) Pp, Kv, Grg – *bōlkis* (2) Rm, Krč, Pšl; *klēmeris* (vok. *Klammer*,

l. *klamra*) „geležinė sankaba“ (1) Tv, Vdk – *klēmaris* (1) LnkV, Brs; *koptūras* (l. *kaptur*) „duonkepės krosnies priešakys“ (2) LMD (Pns), Dv, Klvr, Grl, Ds, Pnd, Krsn – *kaptūras* (2) Vj, Pnm, Ign, Žmt, Ps; *līveris* (l. *liwar, lewar*) „kėliklis“ (1) Jnš – *līvorius* (1) Rs, Vdk; *parkānas* (l. *parkan*) „lentelė tvorai tverti“ (2) Mžk, Kln, Vvr, Slnt, Gršl, Pln – *parkōnas* (2) Kls, Kt, Grk, Skp; *stalāžiai* (vok. tarm. *stallāsche*) „pastoliai“ (2) Šl, Krp – *stalōžiai* (2) Dgl; *špýkèrè* (vok. *Speicher*) „trobesys ar trobesio viršus grūdams pilti, svirnas, klėtis“ (1) LKA I 47 (Rsn, Plšk), *špýkerè* (1) LKA I 47 (Plik, Rmč, Ktč, Plšk); *švelýs* (vok. *Schwelle*) „sienojas, rąstas“ (4) Brš, Lkš, Jrb – *švélýs* (4) Pg; *vopnà* (l. *wapno*) „kalkės“ (2) Pns, Žl, (4) Alv, Ds – *vapnà* (4) Slnt, Prk, Šk; *pašvartè* (vok. tarm. *schwarte*) „pirmoji nuo rąsto nupjauta lenta“ (1) Gs, Plv – *pašvèrtè* (1) Sg; *trámbalkis* (hibr.) „skersinė pagrindinė sija, laikanti išilgines sijas“ (1) Skr – *treĩbalkis* (1) Ar; *vapnýnè* (hibr.) „šlapia žemė, molynė“ (2) End – *vopnýnè* (2) Č.

**Variantai su balsiais ir dvibalsiais.** Šioje grupelėje variantų eilutes daugiausia sudaro dabartinės kalbos normas atitinkantys terminai ir vienbalsiniai variantai, pvz.: *búomas* „storoka kartis sunkiems daiktams kelti, dalba“ (1, 3) Jrb, Vrb, Lp – *búmas* (1) Krkl; *búomas* „kartis stogadengiui atsistoti“ (1, 3) Žvr – *búmas* (1) Vvr; *priemenià* (3<sup>a</sup>) Vlkv, Lzd, Jnšk, Žal, KzR, Rdm, Igl – *prymenià* (3<sup>a</sup>) LKT 99 (Užv), LTR (Klvr); *strikuōliai* (2) Mrk, *strikuoliaĩ* (4) Lzd – *strikōliai* (2) LKA I 60 (Mrc), *strikòliai* (2) LKA I 60 (Vrn, Mrc); *strikuōlis* „tvoros statinis, strakuolis“ (2) Bd – *strikōlis*, *strikòlis* (2) Mrk; *strikuōlis* „lentelė tvorai tverti“ (2) Vs, Lš, LKA I 60 (Lp, Mrk) – *strikòlis* (2) Pv, LKA I 60 (Trak, Ndž).

Vieną variantų eilutę sudaro svetimybės: *peľčiai* (brus. *пяльцы*) „rėmai“ (2) Klov, Kč, Vs, LzP – *piēlčiai* (2) Ps, Paj, Vad, Vdk, Krč, Grv, LzP.

**Variantų su dvibalsiais ir mišriaisiais dvigarsiais** eilutes sudaro svetimybės ir nevartotini hibridai su dvibalsiais ir mišriaisiais dvigarsiais, pvz.: *dōkauka* (l. *dachówka*) „stoginė čerpė“ (1) Kp – *dōkalka* (1) Rd, Kt, Lž; *pamūráuka* (hibr.) (l. *podmurówka*) „pamūra“ (1) Vžns, Č, Ds, PnmR, Dbk, Rd, Užp, Pl – *pamūrénka* (1) Vkš, Šauk, Krš – *pamūránka* (1) Brs, Slnt.

**Variantai su priebalsių skirtybėmis.** Šioje grupelėje kelias eilutes sudaro dabartinės kalbos normas atitinkantys terminai ir dusliųjų bei skardžiųjų priebalsių pakaitų turintys variantai, pvz.: *kraĩgas* (4) Vlkv, Skdv – *kraĩkas* (4) Grš, Lkš, Skr, Vl, Dv, Pls; *šelmuō* (3<sup>a</sup>) Glv, Ukm, Kvr, Dbk, Skp, Rk – *želmuō* (3<sup>a</sup>) Slk, Sug, Dglš, Dgl, Rš, Blnk, Lel, Ob, Rk, Sdk, Mlk, Ktk, Dkk, Ds.

Šio tipo varijavimas būdingas ir svetimybėms, pvz.: *pastríegé* (l. *podstrzeże*) „vieta po stogo kraštu“ (1) Lš, Mrj – *pastríekè* (1) Lp, Dsm.

Keletą eilučių sudaro dabartinės kalbos normas atitinkantys terminai ir priebalsių minkštinimo ypatybių turintys variantai, pvz.: *krósnis* (1) Skp, Brž, Km, Rm, Brsl, Trgn, Pnd, Lš, Pp – *kriósnis* (1) Alk; *trobà* (3) Sut, Sn, Azr, Vžn – *triobà* (3) LKA I 34, (4) Slv; *tróbos* (3) DūnŽ, Tlž, Strn, Švnč, Skdt – *trióbos* (3) (4) Slm, Mžš, Vl, Stak, Jrb, Krs, Gdž, Dkš, (4) Slv.

Šio tipo varijavimas būdingas ir svetimybėms, pvz.: *zrūbas* (sl.) „namo rentinys“ (2) LzŽ, *zrūbas* (2) Drsk, Pls – *zriūbas* (2) Vrn, Kls.

Rasta keletas pučiamųjų priebalsių **s** ir **š** varijavimo atvejų, pvz.: *stul̃pas* (4) Dkš, Skrb, Grv, Ktk, BsP II 309–310 (Jž), Vdn, Gšč – *štul̃pas* (4) DūnŽ, End, Slnt, Plt, Als, Lpl, Rt, Akm, Krž, Grd, Skd. Šis varijavimas daugiausia būdingas svetimybėms, pvz.: *lištvà* (l. *lisztwa*) „lentelė kam sutvirtinti, užkalti“ (2) Sml, Krkl, Vrnv – *listvà* (2) Grg, Kt; *teslýčia* (l. *cieślica*) „tašomasis kirvis“ (1), *teslyčia* (2) LKA I 89 (Pjv) – *tešlyčia* (2) Ll, Kbr, Erž.

Nagrinėjamoje medžiagoje yra ir pavienių terminų varijavimo atvejų, kai variantų eilutes sudaro dabartinės kalbos normas atitinkantys terminai ir variantai su **įterptais** ar **praleistais balsiais** ar **priebalsiais**, pvz.: *al̃ksnis* (2) Krtn, Dkš, Tt – *al̃ksnis* (2) An, Km, Brž, Ut, Kp, Rk, Pn; *prieždà* (4) Antš, Km, An, Imb, Mžš – *priežedà* (3<sup>a</sup>) Rmš, Št; *grebėstas* (1) Brž, Jnš, Pn, Rk, Ukm, Krk, Klm, Upn, Dkš – *grebėsas* (2) Lž; *žiegždrà* (4) Srj – *žiegždà* (4) Ml, LTR (Mrs).

Keletą eilučių sudaro svetimybės ir nevartotini hibridai, pvz.: *bindōkas* (vok. *Bindaxt*) „dailidžių kirvis“ (2) Pns, Šts – *bindzokas* Pns, Šts; *dūršliokas* (l. *durszlak*) „įrankis skylei geležyje išmušti“ (1) Sn – *durkšliokas* Lp; *gėvel̃ys* (vok. tarm. *Gevel*, vok. *Giebel*) „statusis stogo galas“ (3<sup>a</sup>) Up – *ėvelis* (1) Kv; *grėdai* „tvarto, klojimo lubos iš karčių“ (2) Šv, Škn, Mšk – *grėzdai* (2) Alk, Mrs; *parkānas* (l. *parkan*) „lentelė statinei tvorai tvirti“ (2) – *šparkānas* (2) LKA I 61 (Lnkv);

*kalk̃pečius* (1) Skr, *kalk̃pečius* (1) Pgr – *kal̃pečius* (1) Pgr; *pūspečis* „priepečiaus išmūrytas suolas“ (1) Vvs, Vdš, Užp, Dkšt, Bgs – *pūspečkis* (1) Ukm, Ln.

## MORFOLOGINIAI VARIANTAI

Morfologiniais variantais paprastai laikomi bendrašakniai darybos ir kaitybės afiksų skirtybių turintys žodžiai (Župerka 1983: 28; Ахманова 2005: 71). Čia morfologiniais variantais laikomi reikšme tapatūs galūnių skirtybių

turintys terminai, taip pat terminai, turintys giminės ir skaičiaus morfologinių kategorijų atmainų, ir su variantiniais darybos afiksais sudaryti terminai.

Tiriamos medžiagos morfologinių variantų grupėje didžiausią dalį (daugiausiai nei trečdali) sudaro terminų giminės ir skaičiaus morfologinių kategorijų variavimo atvejai. Beveik po lygiai yra galūnių variavimo ir darybinių variantų atvejų.

**Morfologinių kategorijų variantų** grupėje vyrauja **giminės variavimo** atvejai. Skaičiaus ir mišrūs (skaičiaus ir giminės) variavimo atvejai yra reti. **Giminės variantų** grupelėje keletą eilučių sudaro norminiai terminai, pvz.: *palubỹs* (3<sup>b</sup>) Šll, Vn, Šts – *palubẽ* (3<sup>b</sup>) Pj, Kp, Mrk, Mrj, Ob, Dgl, Šts, Šv, Sdk; *pasparà* „ramstis, atrama“ (3<sup>b</sup>) Kvr, LzP – *pāsparas* (3<sup>b</sup>) Als, Trgn, Slnt; *ūžlaidas* „stogo užleidimas, užleista pastogė, stoginė“ (3<sup>b</sup>) N (Rg), Gdž, Prn, Skr, Slv, DūnŽ – *ūžlaida* (1) DūnŽ, Šd, Škn, Dkš.

Nemažą dalį giminės variantų grupėje sudaro eilutės su pagrindiniais norminiais vyriškosios giminės terminais ir moteriškosios giminės variantais, pvz.: *bamblỹs* (4) Nj, Kp, Rm, Vl – *bamblẽ* (4) Sb; *lángas* (3) Mrc, Dv, Ėr, Šts, Mrj – *langà* (4) Arm; *pántas* (1) Všt, Šlv, Zp, Pun, Vv, Klvr, Rs, Kt – *pánta* (1) Lkš, Grk, Pžrl, Snt, Čk, Jrb, Šmk, Žvr, Erž, Gs, Vl; *plyšỹs* (4) Ggr, Slm – *plyšẽ* (4) Kv, Škn, Grd, Gršl; *priėškaktis* (1) Rm, Lk, Srv – *priėškakta* (1) Žml; *rántas* (1) Dv, Šl – *ránta* (1) Trg.

Šiek tiek mažiau yra eilučių su norminiais moteriškosios giminės terminais ir vyriškosios giminės variantais, pvz.: *garvilkà* (3<sup>b</sup>) Kv, Vvr, Šv – *gárvilkas* (3<sup>a</sup>) Kl, Slnt, Vdk, Grk; *garinė* (2) Rt, Žgč, Jrb, Kv, Krkl, Užv – *garinis* (2) Mrj, Ig, Gs, Alk, Šn; *jáuja* (1) Slm, Trgn, Rm, Rz, Pln, Ds, Skdt, Lel, Grž – *jáujas* (1) Pln, Kl, Krt, Als, Trgn, Tvr, Grg, Ds, *jáujis* (1) Dsn, Tvr, *jáujus* (1) Rk, Dkk, Ds, Jž; *pakriáutė* (1) Vdk – *pākriautis* (1) KlvrŽ; *pastogė* (1) Nm, *pastogė* (2) Grš, Gs, *pāstogė* (1) Slnt, Brs – *pastógis* (1) Lp, Brt; *pašiúrė* (1) Pmp, Šn, Lkš, Pns, Šv, Krkl, Sdk, KzR, Vlks, Vv, Jrb, Lzd – *pašiúris* (1) Kpč, Ūd, Al, Mrs.

Keletą eilučių sudaro nenorminių (dabartinės kalbos žodžių atmainų) terminų variantai, pvz.: *krėklas* „gegnė“ (2, 4) Ds, Lkm, Sl, Jž, Užp, Dbk, Vžns, Lel, Ob, An, Arm – *krėklė* (2) Dgl, Ukm, Ut, Kš, Kkl – *kreklà* (2, 4) Lš, Glv, Ldk, Šš, Vdn, Mlt – *krėklas* (4) DŽ<sub>6</sub>; *kreigas* (4) Al, Vlks, Jz, Grl, Alv, Pkn, Mrj, Šn, Vs, Srj, Vlks – *kreigà* (4) Ppr, Ktv – *kraigas* (4) DŽ<sub>6</sub>; *priklėtis* (2) Vlks, Skr, Vdžg, Žal, Grš, Pšš, Gl – *priklėtė* (2) Erž – *priėklėtis* (1) DŽ<sub>6</sub>; *priežedà* (4) Rmš, Št – *priežedas* (1) Gdr, Šš, Kš – *prieždà* (4) DŽ<sub>6</sub>.

Nemažą dalį sudaro dabartinėje kalboje nevartojamų terminų variantų

eilutės su pagrindiniais vyriškosios giminės ir pagrindiniais moteriškosios giminės terminais, pvz.: *ánčlaida* „užlaida“ (1) Užv, Varn – *ánčlaidas* (1) Varn; *gaľverka* „duonkepės krosnies šilumą reguliuojanti skylė“ (1) Vdžg – *galverkas* Rs, *gaľverkis* (1) Ms; *gėľžuonės* „gargažė“ (1) Škn, Krkl – *gėľžuonys* (3<sup>a</sup>) Kv, Als, Rt; *gniūtėlė* „laiba kartelė šiaudams priveržti“ (1) Jnš, Lnkv, Brž, Krik – *gniūtėlis* (1) Žg, Jnš, Mšk; *pakreklė* „vieta po krekiais, po gegnėmis“ (3<sup>b</sup>) Ob, Kp, Ml – *pakreklỹs* (3<sup>b</sup>) Brž, Ds, Sl, Dbk, Žl; *pāpalėpė* (1) Tvr, Švnč, Dglš, Grv, Rš – *papalėpỹs* (3<sup>4b</sup>) Rod, Dv; *pāražė* „šiaudinio stogo apatinė dalis“ (1) Šts, *paražė* (3<sup>b</sup>) Erž – *paražỹs* (3<sup>b</sup>) Šts, Grg; *pasaņgė* „kertė prie trobos durų“ (2) Pg, Dl – *pasaņgis* (2) Št; *paspānda* „ramstis“ (1) Lš, Arm, Srj – *paspāndis* (1) Kč; *straigas* „tvoros virbas“ (3) Vrn, Lp – *straigà* (4) Rtn; *terpūtvertis* (1) Vlkv, Brt – *terpūtvertė* (1) Ml, Gž, Šil, Klt; *užerkila* „jaujos užkampis“ (1) Jnš – *užerkilỹs* (3<sup>4b</sup>) Škn.

Daugiau nei trečdalį šioje grupelėje sudaro eilutės su svetimybėmis ir nevartotinais hibridais. Variantų eilučių su pagrindiniais vyriškosios giminės ir pagrindiniais moteriškosios giminės terminais yra po lygiai, pvz.: *báľkis* (vok. *Balken*) „stora sija, rąstas“ (1) Krč, Gs, *baľkis* (2) Pp, Kv, Grg – *báľké* (1) Pn, Ut; *dilius* (vok. tarm. *dil*, *dille*) „stora lenta, grįstas“ (2) Vlk, Prng – *dilià* (4) Krd, Ut, Mlt, Kp, *dilė* (2) Škn, Rs; *garādas* (rus. *зоподумь*) „tvoros basliukas“ (2) Grž, Lnkv, Sln, Grž, Šd – *garadà* (2) Paj, *garādė* (2) Šd; *jėpkis* (germ.) „kiemas mieste arkliams pasistatyti“ (2) Slnt, Skd, Yl – *jėpkė* (2) Kv, KlvrŽ, Up; *kántas* (l. *kant*) „briauna“ (1) Nmn, Lš, PnmA, *kaňtas* (2) Ds, PnmR – *kánta* (1) Žr, Gr, *kántė* (1) KlvrŽ, Als; *kāparas* (l. *kafar*) „svertas“ (3<sup>b</sup>) Dkš, Vlkv, Mrj, Užv, Plv, Kp, Vl, Grz, Krsn – *kāpara* (1) Lk; *krúnas* (vok. *Krahn*) „kranas“ (1) Kl, Yl – *krúnė* (1) Plt, Slnt, Šv, Šts, Brs; *liúkas* (vok. *Lücke*) „tvarto stogo anga pašarui krauti“ (1) Alk, *liúkas* (2, 4) Brt, Mrj – *liúka* (1) Gl; *pripečkas* (brus. *прыпечак*) „priežda“ (1) Pns, Klvr, Kpč, Žln, Arm, Dv, Dglš, Slk, Švnč, Lp, Mrs, On, Str, Smn, Rud, Krsn – *pripečka* (1) Ldvn, LTR (Rm); *štrėvas* (vok. tarm. *stręw*) „ramstis, spyrys“ (1) Lkš, Klvr, Snt – *štrėva* (1) Prk, Mrj; *trėpas* (vok. *Treppe*) „lipynių, kopėčių skersinė plokštė, laiptas“ (2) Nmk – *trėpė* (2) Kdl, Rsn;

*dilė* (vok. tarm. *dil*, *dille*) „stora lenta, grįstas“ (2) Škn, Rs, *dylė* (2) Rd – *dilīs* (4) Žg, Sk, *dilius* (2) Vlk, Prng; *kiaunorė* (vok. *Keller*) „namelis pusiau žemėje bulvėms pilti“ (3<sup>a</sup>) Šn, *kiaunorė* (1) Klp – *kiaunorỹs* (3<sup>b</sup>) Grk, Ar; *lotà* (vok. *Latte*, l. *lata*) „kartelė skersai stogo gegnių, prie kurios kalami gontai, grebėstas“ (4) Všn, (2) Trg – *lōtas* (2, 4) Kv, Yl, Plt; *paviētis* (brus. *навеу*) „pašiūrė“ (2) Užp, Dbk – *paviētė* (2) Rm, Tj, KrvP (Ndz); *pečiónė*

(l. *pieczura*) „įdubimas, skylė krosnies šone ar kaktoje smulkiems daiktams pasidėti“ (2) Brž, Kp, Ukm, Dbk, Krkn, Vb, Vks – *pečiõnis* (2) Pg, Žl; *pečiūrà* (l. *pieczura*) „įdubimas, skylė krosnies šone ar kaktoje smulkiems daiktams pasidėti“ (2) Č, Rk, JnšM, Ob, Ds, Strn – *pečiūras* (2) Dl; *pieskà* (brus. *пясок*) „smėlis“ (2) Lkč, Mrc, Vlkv, Pls, Dv – *piėskas* (2) Mrc, Kb, Plv, Nč; *stùtė* (vok. tarm. *stutte*) „spyris“ (2) Šts, Žd, Sk, Žml, Trk, Brž, Grž – *stùtas* (4) Lš, Švd, Ob, Skp, Ml; *šárpa* (vok. *Scharfe*) „(pjūklo) dantų aštruma“ (1) Šts – *šárpas* (3) Šts; *šiópa* (l. *szopa*) „pašiūrė“ (1) KzR – *šiòpas* (2) LKA I 57 (Plšk);

*pašvartė* (vok. tarm. *schwarte*) „pirmoji nuo rąsto nupjauta lenta“ (1) Gs, Plv – *pašvartis* (1) Ms, Kl; *pėčangė* „duonkepės krosnies anga“ (1) Jdr, Brs, Krtn – *pėčangis* (1) Kal, Štk; *pùspečis* „prie pečiaus išmūrytas suolas“ (1) Vvs, Vdš, Užp, Dkšt, Bgs – *pùspečė* (1) Klt, Tvr, Dglš, Švd; *pėčkaklė* „užkrosnė“ (1) Jdr, Grg – *pėčkaklis* (1) Brs, Krt.

**Skaičiaus variantų** grupelę daugiausia sudaro eilutės su pagrindiniais daugiskaitiniais ir paprastais vienaskaitos formos terminais, pvz.: *lùbos* (2) Jrb, Lzd, Šv, Dkš, Lkm, Pn – *lubà* (4), (2) Žgn; *ùžlos* „klėties ar prieklėčio lubos“ (2) Mlt, Ds, Alk – *užlà* (2) Vdšk, Ps. Vieną eilutę sudaro svetimybės: *drobỹnos* „kopėčios“ (2) Kv, Ms, Mžk, Glv – *drobynà* (2) Krtn, Skd.

Keletą eilučių sudaro vienaskaitos ir daugiskaitos formų terminai, pvz.: *pāmatas* (3<sup>b</sup>) Kv, Ds – *pamataĩ* (3<sup>b</sup>) Jnš, Trgn; *turėklai* (2) Dgl, Ds – *turėklas* (2) Grš, Skr.

**Galūnių variantų** grupę sudaro terminai su įvairiomis variantinėmis galūnėmis. Galūnių *-ė* ir *-(i)a* variantų grupelėje pavienės yra eilutės su pagrindiniais norminiais terminais, pvz.: *priemenė* (3<sup>a</sup>) Ldk, Ign, Plš, Vl, Mrj, Brš – *priemenià* (3<sup>a</sup>) Vlkv, Lzd, Jnšk, Žal, KzR, Rdm, Igl, LTR (Klvr); *sijà* (4) Ldk, LzP – *sijė* (4) LD 225 (Krt).

Kitais atvejais dažnesnės variantų eilutės su pagrindiniais galūnės *-ė* terminais, pvz.: *klėtsangė* „klėties prieškambaris“ (1) Plt – *klėtsanga* (1) Kv, Sr, Lkv; *ùžkertė* (1) Grž – *ùžkerčia* (1) Grž.

Svetimybų ir neteiktinų hibridų variantų grupelėje daugiausia pasitaiko eilučių su pagrindiniais galūnės *-a*, *-(i)a* terminais, pvz.: *fùrtka* (l. *furtka*) „orlaidė, langelis“ (1) Vdk, Pmp – *fùrtkė* (1) Smn; *garadà* (rus. *зородумь*) „tvoros basliukas“ (2) Paj – *garādė* (2) Šd; *kánta* (vok. *Kante*) „briauna“ (1) Žr, Gr – *kántė* (1) KlvrŽ, Als; *kuknià* (brus. *кухня*) „virtuvė“ (2) Btr, Vv, Ds – *kùknė* (2) Rs, Žg, Prk; *pečiorà* (l. *pieczura*) „vieta prieždos šone, kur iš duonkepės krosnies sušluojami pelenai, žarijos“ (2) Ktk, Trgn –

*pečiōrē* (2) Vžns; *sálka* (l. *salka*) „kambarys po stogu“ (1) Ds, Skrb, Lc, Ps, Mžs – *sálkē* (1) Br; *smalà* (l. *smoła*) „kaitinimu gauta derva, degutas“ (4) Vks, Slm – *smalē* (4) Lnk, Èr; *stadalà* (brus. *стадола*) „užvažiuojamieji namai su pastoge arkliams pastatyti“ (3<sup>b</sup>) Vdn, (4) Vdšk, Kls, Sut – *stadâlē* (2) Kp; *stoinià* (brus. *стайня*) „arklių tvartas“ (2) K.Būg, *stòinia* (1) LKA I 266, *stóinia* (1) LKA I 266, Alv, Vp – *stoinē* TDr V 4 (Ukm); *keľnē* (l. *kielnia*) „mentė“ (2) Pns, Lš, Vb, Grz, Čk, Lž – *kelnià* (4) Ds, Trgn; *krúnē* (vok. *Krahn*) „kranas“ (1) Plt, Slnt, Šv, Šts, Brs – *krúnia* (1) Slnt; *lazaūnē* (l. *wozównia*) „pašiūrė ratams, pakinktams, įvairiems įrankiams laikyti“ (2) Rz, Všk, Šl, Rd, Gršl, Vvr, Ps, Jnš – *lazaunià* (2) Grž, Ds, Skp; *skūnē* (vok. *tarm. schüne*) „daržinė“ (2) LKA I 53 (Kin), 57 (Sg, Šv, Kv, Pj, Vn, Trg, Bt), Plšk, Prk – *skūnià* (2) Vrb, (4) LKA I 53 (Nm), 57 (Vlkj), Nm, Mrj, Šn, Kdl; *stalevōnē* „klėties lubos“ (2) LKA I 49 (Lel, Ukm, Dbč), Žmt, Aln, Ktk – *stalevonià* (2) LKA I 49 (Šlčn, Btrm, Vrnv); *šlėngē* (vok. *Schlenge*) „durų ar lango stakta“ (1) Pp, Vks, Krž, Btg, Jnšk, Pn, Sml – *šlėnga* (1) Vr; *vazaūnē* (l. *wozównia*) „patalpa vežimams, rogėms, ūkio padargams, pakinktams ir pan. laikyti, ratinė“ (2) Gs, Šmk, Grdm, Nmk, Varn, Kl, Plt, Skd, Žd, Vks, Krp, Žg, Grz – *vazaunià* (2) K.Būg (Ds, Jž), Antz, Trgn, Dbk, PnmR, Pnm, Antš, Slm, Dkk, Svn, Kp; *zembà* „vieta prie krosnies“ (4) Žr, Tv, Ub, Užv, Všv – *zeĩbē* (2) Všv, Žlb, Sd; *pēčangē* (hibr.) (1) Jdr, Brs, Krtn – *pečangà* (3<sup>b</sup>) Trk.

Galūnių *-as* ir *-is*, *-ys* variantų grupelėje didžioji dalis eilučių yra su pagrindiniais norminiais *-as* galūnės terminais, pvz.: *sienójas* (1) Užp, Skdt, Ign, Dv, Šr, Km, Skrb, LKT 258 (Ps), Nmč – *sienójis* (1) Dglš, Sld, Krd, Pb, Lkm, Lp; *turēklai* (2) Tvr, Dgl, Ds – *turēkliai* (2) Grdž; *turēklas* (2) Grš, Skr – *turēklis* (2) Jrb, Lkš, Grdž; *žar̃dis* „statinys iš karčių“ (2) Skrd, Vrb – *žardas* (1) LKA I 46 (Alk, Dkš), Zp, Sv.

Visos kitos variantų eilutės yra su pagrindiniais galūnės *-as* terminais, pvz.: *dūmalākas* (2) Plt – *dūmalakis* (1) Ktč; *galverkas* „duonkepės krosnies skylė“ Rs – *gal̃verkis* (1) Ms; *gárvilkas* (3<sup>a</sup>) Kl, Slnt, Vdk, Grk – *gárvilkis* (1) Trš, Gršl, Plng, Yl; *jáũjas* (1) Pln, Kl, Krt, Als, Trgn, Tvr, Grg, Ds – *jáũjis* (1) Dsn, Tvr.

Keletas variantų eilučių yra su svetimybėmis, pvz.: *koptūras* (l. *kaptur*) „duonkepės krosnies priešakys, mūrelis virš krosnies kaktos, stogelis ties priežda“ (2) LMD (Pns), Dv, Klvr, Grl, Ds – *koptūris* (2) Švn; *padāčkas* „padėklas“ (2) Kv, Rs, Kl, Vdk, Pln – *padāčkis* (2) Slnt, Yl; *príepečkis* (brus. *прыпечак*) „senoviškos krosnies priekis, priežda“ (1) Jnšk, Krm, LzP,

Ps – *priepečkas* (1) Ldk, Jz, Auk, Žln, Btr, Užg; *štikžiogis* (vok. *Säge*) „vienarankis pjūkliukas“ (1) Jrb, Vlkv, Grz – *štikžiogas* (1) Šk; *žiogspiraĩ* (vok. *Sägespäne*) „pjuvenos, drožlės“ (3<sup>a</sup>) Lk, Pln, End, *žiógspirai* (1) Ggr, Ms – *žiógspiriai* (1) Vks.

Galūnių **-(i)us** ir **-is** variantų grupelėje keletas variantų eilučių yra su pagrindiniais norminiais terminais, pvz.: *dañgtis* „stogas“ (2) Gdr, Trgn, Lkm, Rz, Arm, Ds, LTR (Pnd), Ob, Kp, Rk, Švd – *dañgčius* (2) Skp, Km, Užp; *ōblius* (2) Krd, Dkš – *ōblis* (2) Grk, Pn; *priklētis* (2) Plv, Šn, Jrb – *priklēčius* (2) Vlkv, Skr, Vdžg.

Šiek tiek daugiau yra eilučių su svetimybėmis ir nevartotinais hibridais, pvz.: *dilīs* (vok. tarm. *dil*) „stora lenta, grįstas“ (4) Žg, Sk – *dilius* (2) Vlk, Prng; *kardiēlius* (l. *kardel*) „gegnių juosta“ (2) Dkš, Mrj, Ldnv – *kardiēlis* (2) Ūd, Krok;

*pūspečis* „prie pečiaus išmūrytas suolas“ (1) Vvs, Vdš, Užp, Dkšt, Bgs – *pūspečius* (1) Ad, Pbs; *sienpečis* „krosnies šildoma sienelė“ (1) Skdv, Pvn, Vdk – *sienpečius* (1) DūnŽ, Krž, Užv.

Galūnių **-as** ir **-(i)us** variantų grupelę sudaro eilutės su pagrindiniais galūnės **-as** terminais. Daugiausia tai dabartinės kalbos normas atitinkantys terminai, pvz.: *jáujas* (1) Pln, Kl, Krt, Als, Trgn, Tvr, Grg, Ds – *jáujus* (1) Rk, Dkk, Ds, Jž; *stogas* (1, 3) Dt, SD 38, Sut, LKA I 266 – *stogūs* (3) LD 253 (Brž), LKA I 266, Krs, Slm, Ps; *turēklas* (2) Grš, Skr – *turēklius* (2) Ms, Yl.

Vieną eilutę sudaro nevartotini hibridai: *pečiavýstas* „plūktinio pečiaus medinis pamatas iš rąstų“ (1) Ssk, Ldk, Sv, Žl – *pečiavýščius* (1) Ant, Ktk, Klt, Krd.

Galūnių **-is** ir **-ė**, **-(i)us** ir **-ys**, **-as** ir **-ys** variantų eilutės pavienės, pvz.: *krósnis* (1) Skp, Brž, Km, Rm, Brsl, Trgn, Pnd, Paį, Vžns – *krósnė* (1) An, Yl, Trak; *svarlỹs* (4) Š (Skp), Ln, Sml – *svařlas* (4) J.Jabl. (Pšl), Kp. Vieną eilutę sudaro svetimybės: *dilius* (vok. tarm. *dille*) „stora lenta“ (2) Vlk, Prng – *dilỹs* (4) Sv, Ob.

Atskirą morfologinių variantų grupę sudaro **darybiniai variantai**. Lietuvių kalbotyroje įprasta kalbėti apie priesagų variantus. V. Urbučio teigimu, priesagų variantai yra nuo fleksijos nepriklausančios tos pačios priesagos pavidalo atmainos (Urbutis 1978: 214). Šiame straipsnyje darybiniais variantais laikomi su variantiniais darybos afiksais (priešdėliais, priesagomis) sudaryti terminai ir variantinių afiksų turintys terminai. Čia variantiniais darybos afiksais visų pirma laikomi bendrinės kalbos ir tarmių afiksų variavimo atvejai. Taip pat darybiniais variantais laikomi ir tie atvejai, kai dariniai

savo daryba ir reikšme yra panašūs vienas į kitą. Prie darybinių variantų priskiriami ir dūriniai, turintys dėmenų jungimo skirtumų.

Pagal darybos tipą darybinių variantų grupelėje vyrauja priešdėlių vediniai. Gerokai mažiau rasta priesagų vedinių variavimo atvejų, nedidelę dalį sudaro variantiniai dūriniai.

**Darybiniai priešdėlių variantai.** Tiriamajame šaltinyje pavyko nustatyti tik tarminių priešdėlių variavimo atvejų. Šioje grupėje didžiausią dalį sudaro priešdėlių *prie-*, *prieš-* ir *už-* ir jų tarminių variantų variavimo atvejai. Kitų priešdėlių variavimo atvejai palyginti reti.

**Vediniai su priešdėliais *prie-*, *prieš-* ir jų variantais.** Šioje grupelėje didžiąją dalį sudaro variantinių priešdėlių *prie-*, *pry-* (plg. LKG 1965: 428) ir *prieš-*, *pryš-* vediniai, pvz.: *prígonkis* (1) MPs, Nj – *prýgonkis* (1) Mžk, Ms, Trš, Klm, Rs, Erž; *príepirtis* (1) LnkV, Pš, Žg, Jnš – *prýpirtis* (1) Vks, Šts, Ms; *príeskaktis* (1) Rm – *prýškaktis* (1) Lk. Vieną eilutę sudaro hibridai: *príelotė* „kartelė šiaudams prispausti“ (1) Vl – *prýlotė* (1) Šts.

Rasta keletas kitų priešdėlio *prie-* ir jo atmainų variavimo atvejų, pvz.: *príeklėtis* (1) Grv, Vj, Bsg – *príklėtis* (2) M, Vlkv, Skr, Vdžg, Žal, Grš, Gl, Čk; *priežedà* (3<sup>a</sup>) Rmš, Št – *prýžedà* (3<sup>a</sup>) Grš, Plv, Jnš, Dkš, Kt, Ldvn, Šn, *prížedà* (3<sup>b</sup>) Ar, Bsg, Srv.

**Vediniai su priešdėliu *už-* ir jo variantais.** Šią grupelę sudaro tarminių priešdėlių *užu-*, *ažu-*, *ūž-* variavimo atvejai, pvz.: *užugardė* (1) LKA I 55 (Žb), Brž, Slm, Vb – *ažugardė* (1) Pnd, Kp; *užujaujis* (1) Pl – *ažujaujis* (1) Grv, Ds, Užp; *užušalė* (1) Slm, LTR (Pmp) – *ažušalė* (1) Kp, Ds; *užlaidas* (3<sup>b</sup>) DūnŽ, Jz, Gs – *ūžlaidas* (1) Prn, Skr, Slv, Mrj, Jrb, Alk, Erž.

**Vediniai su kitais priešdėliais ir jų variantais,** pvz.: *pāpaviētis* (1) Mrs, *papaviētis* (2) Dv – *pópaviētis* (1) Pv; *atpjovà* (3<sup>b</sup>) Rm – *atāpjova* (1) Ds; *sąspara* (1) Ktk, Km, Vrn, KzR, Dbč, Vs, *sąsparà* (3<sup>a</sup>) Klt, KzR „trobesio kampas, kur sunerti rąstai“ (1) Ign, Ob, Ant, Br, Vlk – *sūspara* (1) Dkš.

**Darybiniai priesagų variantai.** Darybinių priesagų variantų grupę sudaro su tarmių arba tą pačią reikšmę turinčiomis priesagomis sudaryti terminai. Šioje variantų grupėje vyrauja priesagų *-ininkas*, *-(i)nyčia*, *-yčia*, *-uolis* ir šių priesagų variantų vediniai.

**Vediniai su priesaga *-ininkas* ir jos variantais.** Didžiausia yra grupelė su daugiafunkcės priesagos *-ininkas* ir jos variantų *-inykas*, *-(n)ykas* (žr. LKG 1965: 403), *-ninkas* (žr. LKG 1965: 342) vediniais, pvz.: *mūríninkas* (1) Skr, Vks – *mūrinykas* Kp – *mūrninkas* LTR (Pkr) – *mūrnykas* Dbk, Ds, Mps; *vištininkas* (1) LKA I 52, Pjv, Rdm, Pv, Žvr, Smln, Brs – *vištinykas* Nmč, LKT 381 (Vs), Alv, KzR.

Didelę dalį sudaro svetimybų ir neteiktinų hibridų variantų eilutės, pvz.: *kaladniňkas* „pašiūrė, pastogė, stoginė“ (2) Vdk, Up – *kaladnŷkas* (2) Žmt, Stk, Pv, Jz, Vdšk, Ldk, St, Ssk, Glv, Brb; *kaladniňkas* „šaka tvorai tverti, statinis“ (2) Grk, Šlv – *kaladnŷkas* (2) Krk, Bsg, Šln, Klov, Sml; *kaladniňkas* „statinių tvora“ (2) Šlv – *kaladnŷkas* (2) Klov, Sml.

**Vediniai su kitomis priesagomis ir jų variantais.** Vediniai su variantinėmis priesagomis *-idė, -ymas, -imas, -esys, -ėsys, -ūlis, -ulis, -ra, -ara, -elė, -alė, -yčia, -(i)nyčia* yra pavieniai, pvz.: *dailidė* (2) Grž – *dailŷdė* (2) Vlkv; *vištidė* (2) LKA I 52, Lš, Brš – *vištŷdė* (2) LKA I 52, Vlk; *grėndymas* (1, 3<sup>a</sup>) Smn, Skrd, Vrn, Kt, Mrs, Pns, Dkš – *grėndimas* (1) Dg; *trobėsŷs* (3<sup>a</sup>) DrskŽ, Kv, Slnt, Rsn – *trobėsŷs* (3<sup>a</sup>) Užg, DrskŽ, Dg; *krivūliai* „lenktos kartys vežimui vairuoti, pritaisytos prie užpakalinių dviračių ašies ar rogučių (vežant ilgus rąstus, sienojus); užpakaliniai dviračiai ar rogutės sienojams vežti; ilgiems rąstams (sienojams) vežti vežimas“ (2) Lp – *krivūliai* (2) Kp, Kb, Vs, Dbč, Mrc; *skiedrà* (3), (4) Lp, LKT 179 (Jrb), LTR (Plv) – *skiedarà* (3<sup>a</sup>) Prl, Dbč, Vlk.

Nemažą grupelės dalį sudaro nevartotini hibridai, pvz.: *pečelė* „suolo aukštumo ar aukštesnis apšildomas mūrelis ar pritvirtinta lenta prie plūktinio pečiaus atsisėsti, atsigulti“ (3<sup>b</sup>) Brž, Šd, Všk, Pšl – *pečalė* (3<sup>b</sup>) Šln, LMD (Šlv); *plytnyčia* (nlt.) „plytinė“ (1) Slm, Dov, Plv, Dj – *plytninčė* Als; *žardinŷčia* „pastatas be sienų linams džiovinti“ (1) Ms, Tv, Brs – *žardininčia* (1) Kl, Pln.

**Dūrinių variantų** grupelę sudaro sudurtiniai terminai su jungiamaisiais balsiais ir be jų. Daugiausia yra eilučių su pagrindiniais sudurtiniais terminais su jungiamaisiais balsiais. Pagrindiniai variantai dažniausiai yra norminiai terminai, pvz.: *bandódaržis* (1) Kv, Als, Užv, Štk, Kl, Vkš – *bandādaržis* (1) Lž; *kiaūliatvartis* (1) Vrn, Drsk, Lzd, Švnč, Dkš – *kiaūltvartis* (1) Ilg, Erž, LMD (Rs); *trobāvietė* (1) Smn, Všt, Grdž, Vv – *tróbovietė* (1) DūnŽ, Žlp, Vn, Užv; *diēndaržis* (1) Pš, Grk, Rd, Tt, Bsg, Rm – *dienādaržis* (1) Sdk; *duonkepė* (3<sup>a</sup>) Švnč – *duonakepė* (3<sup>4a</sup>) JnšM, Kkl, Slk, Ds; *lentgalŷs* (3<sup>b</sup>) Ds, Brs, Dkš – *lentagalŷs* (3<sup>4b</sup>) Skdt, Vlk, Ds; *plytgalŷs* (3<sup>b</sup>) Mrj – *plytagalŷs* (3<sup>4b</sup>) Ds, Lkm, Dgl.

Prie dūrinių variantų reikėtų priskirti ir hibridinės priesagos *-yčia* vedinių, kurių pamatiniai žodžiai turi jungiamųjų balsių skirtybių, eilutę, pvz.: *langeveryčia* (2) Slk, Ut, Ktk, Dgl, Mlt – *langveryčia* (1) Slk.

**Mišrūs variantai.** Atskirai morfologinių variantų grupėje minėtini ir mišrūs terminų varijavimo atvejai. Tai yra morfologiniai skaičiaus variantai,

turintys ir fonetinių skirtybių, pvz.: žūzeliai „gargažė“ (1) Erž, Skr – žiūželis (1) Prng.

## IŠVADOS

Variantiniai terminai – tai terminai, turintys formalių turinio vientisumo nepažeidžiančių, semantinių kaitų nesukeliančių kalbinių priemonių skirtybių. Išanalizavus *Lietuvių kalbos žodyne* rastų statybos liaudies terminų variavimo atvejus varijuojančių kalbinių priemonių ir dabartinės kalbos atžvilgiais, pastebėta, kad variantų yra nemaža ir įvairių. Didžiausią dalį sudaro kirčiavimo ir fonetiniai variantai. Kirčiavimo variantų grupę daugiausia sudaro skirtingos kirčio vietos variantai, gerokai retesni tos pačios kirčio vietos priegaidžių variantai.

Didelę kirčiavimo variantų dalį sudaro variantų eilutės su pagrindiniais norminiais terminais. Variantų eilutes su nenorminiais terminais sudaro dabartinės kalbos žodžių variantai arba dabartinėje kalboje nevartojami terminai. Nemažą kirčiavimo variantų eilučių dalį sudaro svetimybės ir nevartotini hibridai.

Fonetinių variantų grupę daugiausia sudaro dabartinės kalbos normas atitinkantys terminai ir tarminiai kiekybinių ir kokybinių balsių skirtybių turintys variantai. Gerokai retesni yra variantai, turintys priebalsių skirtybių.

Morfologinių variantų grupėje, kurią sudaro bendrašakniai reikšme tapatūs galūnių ir darybos afiksų skirtybių ir morfologinių kategorijų atmainų turintys terminai, vyrauja giminės kategorijos atmainų turintys terminai, reti yra skaičiaus kategorijos variavimo atvejai.

Galūnių variantų grupėje vyrauja terminai su galūnėmis *-ė* ir *-(i)a*, *-as* ir *-ys*. Darybinių variantų grupėje daugumą sudaro *prie-*, *prieš-*, *už-* priešdėlių ir jų tarminių variantų vediniai, priesagos *-ininkas* ir jos variantų vediniai.

Ne visa statybos liaudies terminija sunorminta galutinai. Dalis statybos liaudies terminų variavimo atvejų yra patekę į dabartinę kalbą.

## LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- DŽ<sub>6</sub> 2006: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (3-ias elektroninis leidimas), Vilnius.  
Klimavičius J. 1996: Nuo liaudies terminijos prie mokslinės. – *Terminologija* 3, 4–25.  
LKG 1965: *Lietuvių kalbos gramatika* 1, Vilnius.  
LKŽ<sub>6</sub> 2005: *Lietuvių kalbos žodynas* (elektroninis leidimas, www.lkz.lt), Vilnius.  
Urbutis V. 1978: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius.  
Župerka K. 1983: *Lietuvių kalbos stilistika*, Vilnius.

Ахманова О. 2005: *Словарь лингвистических терминов*, Москва.

Гринев С. 1993: *Введение в терминоведение*, Москва.

КРусР 2003: *Культура русской речи. Энциклопедический словарь-справочник*, Москва.

Сложеникина Ю. 2005: *Термин: семантическое, формальное, функциональное варьирование*, Москва.

Татаринов В. 2006: *Общее терминоведение. Энциклопедический словарь*, Москва.

#### VARIANT FOLK TERMS OF CONSTRUCTION IN THE DICTIONARY OF LITHUANIAN

This article deals with variant folk terms of construction in the electronic version of *Lietuvių kalbos žodynas (Dictionary of Lithuanian)* (Vilnius, 2005). It was observed that the majority of variants are variants of pronunciation – accentuation variants and phonetics variants. The group of variants of accentuation mainly consists of variants where the accent is placed differently, for instance, *dúonkepīs– duonkepỹs (bread stove)*. Variants with the same place of accent, but with a different intonation are noticeably rarer, for instance, *aĩtpamatis – ántpamatis (rise around foundations)*.

A large part of accentuation variants are variants with normative terms, for instance, *gárvilka – garvilka (steam duct)*. Variants of non-normative terms are variants of the modern language words or terms not used in modern language, for instance, *āpušė – apušė (asp)*. A significant proportion of variants are barbarisms and hybrids, for instance, *ākselis – akselỹs (chopped straw)*.

The group of phonetic variants mainly consists of terms concordant to norms of modern Lithuanian and variants with quantitative and qualitative differences of vowels, for instance, *klĩjus – klỹjus (glue)*.

The group of morphological variants consists of terms with the same root and meaning, but with differences in inflectional and derivational affixes and a variety of morphological categories. In this group terms with differences in gender (*palubỹs – palubė (place under a ceiling)* prevail, terms with differences in number (*drobỹnos – drobynà (ladder)* are rather rare.

In the group of variant terms with different inflectional affixes the majority of terms have inflexional endings *-ė* and *-(i)a (priemenė – priemenià) (entrance hall)* as well as *-as* and *-is (sienójas – sienójis) (log)*. In the group of derivational variants the majority of terms are derivatives with prefixes *prie-*, *prieš-* and *už-* and their dialectal variants, for instance, (*priėgonkis – prỹgonkis (porch)*, *priėškaktis – prỹškaktis (stove front)*, *užũgardė – aũũgardė (mow)*) and derivatives with the suffix *-ininkas* and its variants (*mũrininkas – mĩrinỹkas (bricklayer)*.

Gauta 2008-12-11

Robertas Stunžinas  
Lietuvių kalbos institutas  
P. Vileišio g. 5, LT-10308  
E. paštas: robertasst@lki.lt